

А. Е. Гаврилюк.

Социальное обеспечение решения продовольственной проблемы. На материалах работы парторганизаций Украины.

Киев : Вища школа, 1989.— 230 с.

Монографія, що рецензується,— по суті перша ґрунтовна праця, в якій комплексно аналізуються проблеми соціального забезпечення розв'язання продовольчої програми. Дослідник, спираючись на широке коло партійних документів, різнобічні статистичні дані, матеріали союзної, республіканської, обласної та районної преси, робить спробу з позицій сьогодення всебічно осмислити глибинні процеси, що відбувалися на селі у 80-ті роки, узагальнити наявний досвід його соціально-економічної перебудови, розкрити позитивні і негативні тенденції його розвитку в світлі нинішньої аграрної політики партії, виробленої на чергезовому (1989 р.) Пленумі ЦК КПРС.

Важливо, що автор детально розглядає насамперед таку важливу проблему, як навчання, добір і розстановка кадрів на селі. Доводячи, що певна активізація цієї роботи пов'язана з рішеннями травневого (1982 р.) Пленуму ЦК КПРС, основну увагу він приділяє аналізу процесу демократизації у здійсненні кадрової політики в умовах перебудови. На нашу думку, заслугою автора є насамперед новий підхід до вивчення проблеми кадрів для села, що полягає в аналізі соціальної орієнтації кадрів. Мається на увазі виховання таких навичок у роботі, які спрямовують діяльність майбутнього керівника на прояв постійної турботи про соціальні потреби людей: житлово-побутові умови, поліпшення умов праці, утвердження принципів соціальної справедливості тощо. Не можна не погодитись з думкою дослідника, що недооцінка необхідності швидкого розвитку соціальної сфери— загальний недолік вчорашніх випускників вузів, технікумів та училищ сільськогосподарського профілю.

Цікавим вбачається аналіз типових прикладів уваги чи ігнорування соціальних потреб сільських трудівників. Не викликає заперечень висновок про те, що відсутність належної уваги до соціальних потреб і запитів людей з боку багатьох керівників господарств в період застою— віддзеркалення загального зневажливого ставлення до цієї важливої проблеми. З інтересом читаються сторінки, де мова йде про рішучий і компетентних керівників господарств, які навіть у застійний період нерідко на свій страх і ризик вели будівництво об'єктів соціально-культурного призначення, житла. В кінцевому підсумку, зауважує автор, такі керівники виявилися на висоті вимог часу, оскільки зуміли відвернути, або звести до мінімуму міграцію із своїх сіл працездатних людей, особливо молоді, забезпечити господарство необхідною робочою силою. Заслугує схвалення прагнення О. Ю. Гаврилюка розкривати історичний процес через діяльність конкретних людей, що характерно

для усіх розділів книги. Значну увагу він приділив не лише узагальненню позитивного досвіду роботи з кадрами у різних областях республіки, а й виявленню витоків і тенденцій негативних явищ, механізму їх зародження і розвитку.

Ефективним є підхід автора до розкриття досвіду розв'язання такої гострої соціальної проблеми, як будівництво житла, об'єктів соціально-культурного і побутового призначення в сільській місцевості. Наведений у книзі новий фактичний матеріал по Дніпропетровській, Львівській, Черкаській, Чернівецькій, Харківській та деяких інших областях значно розширює нашу уяву про характер і глибину цих процесів.

Важливо, що автор приділив увагу проблемі так званих «неперспективних» сіл. Позиція автора, підкріплена аналізом значного фактичного матеріалу, однозначна: волонтаристський принцип поділу сіл на перспективні і «неперспективні» завдає великої шкоди соціальному розвитку села, посилює міграцію сільського населення, насамперед молоді, в міста. По суті, наголошує автор, це не що інше, як пряме відлуння «суцільної» колективізації. І все ж навіть в ті застійні роки не всі партійні комітети піддалися цій авантюрі. Про це свідчить, наприклад, діяльність Херсонського обкому партії. Боротьбу з необґрунтованістю «неперспективних» сіл вели й інші обкоми партії республіки, зокрема партійні комітети Ровенської і Кримської областей. В результаті список «неперспективних» сіл цих областей значно скоротився.

Відзначається новизною й підхід автора до розкриття такої проблеми, як поліпшення умов праці трудівників села. При цьому дослідник не обмежується аналізом лише таких напрямів роботи, як оснащення колгоспно-радгоспного виробництва новою технікою, механізація тваринницьких ферм, скорочення ручної праці, впорядкування режиму робочого дня. Він показує, що настрої людей, а значить і їх ставлення до праці, самовіддача багато в чому залежать від морально-психологічного клімату в колективі, від дотримання принципу соціальної справедливості.

На наш погляд, у монографії мав би бути більш детальний аналіз розвитку різних форм господарювання на землі. Наприклад, тривалий період ведеться гостра полеміка щодо фермерства. Є чимало людей, які виступають за негайний розподіл землі і за впровадження приватної власності. З іншого боку, поширюється твердження, що колгоспи й радгоспи ще далеко не розкрили своїх потенціальних можливостей. Дослідник міг би висловити і своє ставлення до цих гострих, полемічних проблем. Проте в книзі цього не простежується.

Характерною рисою рецензованої книги є те, що її автор звертає увагу на існуючі проблеми. Це стосується й розділів, у яких дається аналіз питань про добробут, розвиток торговельного і комунально-побутового обслуговування сільського населення, культурно-освітньої роботи на се-

лі, охорони здоров'я сільських трудівників, фізкультурно-масової роботи. Зокрема, автор зупиняється на проблемі запровадження у колгоспах ще з 1966 р. гарантованої грошової оплати праці селян, доводить, що це призвело до серйозних негативних наслідків, оскільки грошова оплата зробила колгоспника споживачем. Не одержуючи на заробіток зерна, фуража, багато колгоспників змушені були скорочувати поголів'я корів, свиней, овець та іншої живності.

Разом з тим не можна не погодитися з міркуванням О. Ю. Гаврилюка про те, що нині, коли відкривається широке коло для виявлення ініціативи й господарської кмітливості, не варто забувати і про наявні позитивні моменти минулих років, не відмовлятися від цінних здобутків у соціальному розвитку села. Саме аналіз такого досвіду читач знайде на сторінках рецензованої книги. Власне з цієї точки зору заслуговує на увагу спроба автора проаналізувати перший досвід соціального розвитку села в умовах перебудови, дати рекомендації щодо дальшого вдосконалення роботи по соціальному забезпечен-

ню розв'язання продовольчої проблеми. Сильною стороною книги є також намагання дослідника відійти від сухого, академічного викладу матеріалу, надати йому більш емоційного, публіцистичного характеру.

На жаль, не всі питання монографії висвітлено з достатньою повнотою. Це стосується, зокрема, розділу, в якому йдеться про добробут трудівників села. Тут, на наш погляд, має місце деяка фрагментарність, недостатній аналіз реальних процесів, мало узагальнюючих висновків, відчувається схильність до деяких звичних стереотипів.

В цілому ж монографія О. Ю. Гаврилюка заслуговує позитивної оцінки. Автор по суті вперше зробив спробу комплексно проаналізувати найважливіші проблеми соціального розвитку села. Ця книга, на нашу думку, дасть можливість читачам ознайомитися із досвідом розвитку соціальної сфери на селі в умовах перебудови.

О. Д. ЗУБАЛІЙ (Київ)
М. В. ТРАФ'ЯК (Тернопіль)

А. Г. Кавтарадзе.

Военные специалисты на службе Республики Советов. — 1917—1920 гг.

М. : Наука, 1988. — 278 с.

В кінці 30-х років над країною лунали пісні про любимого наркома і творця Червоної Армії К. Ворошилова. У 1929 р. він опублікував книгу «Сталін і Червона Армія», в якій до непристойності розхвалював вождя. З часом і те, й інше забулося. Тепер, у період перебудови та істотного перегляду нашого минулого, коли повертаються в історію ставалося б назавжди викреслені з неї імена, можна все частіше прочитати про «вождя РСЧА» Л. Троцького. Та чи може подібна персоніфікація дати справді глибоку й вичерпну відповідь на ряд до цього часу не розв'язаних істориками питань, пов'язаних з історією створення Радянської Армії. В найбільш загальному плані їх можна сформулювати так: яким чином молодій Країні Рад вдалося створити армію, якій не змогли протистояти ні армії внутрішньої контрреволюції, ні іноземні? Чи перемоги, отримані Червоною Армією були забезпечені виключно політичним керівництвом, безмежним героїзмом та класовою ненавистю її бійців до ворога, чи поряд з цим цій армії було властиве володіння всіма компонентами військового мистецтва? Якщо останнє їй було притаманне, то хто ж був носієм специфічного військового знання, яке, власне, і робить армію армією, а не озброєним натовпом чи в кращому випадку партизанським формуванням.

Питання звучать буденно, а от чесна і відверта відповідь на них лише тепер

поступово пробиває собі шлях до історичної літератури. Саме тому й хотілося б звернути увагу читачів на рецензовану монографію. Що ж відрізняє її від величезної кількості праць про Червону Армію, написаних на попередніх етапах розвитку радянської історичної науки? Насамперед, слід відзначити новаторську спробу розглянути створення РСЧА не через добре відомий і досліджений у деталях шлях загальнополітичних рішень Комуністичної партії, а через заходи суто військові, пов'язані з використанням кадрів старої армії, здобутків військової науки й практики. Саме завдяки цьому поява праці О. Г. Кавтарадзе стала важливою віхою у процесі відновлення історичної правди, зокрема у вивченні подій Великого Жовтня та громадянської війни. В додатках і табличках, які органічно пов'язані зі змістом і в ряді випадків підтверджують й доповнюють висновки автора, наведені прізвища сотень військових спеціалістів, героїв громадянської війни, що зробили значний вклад у будівництво Червоної Армії, в її перемогу над силами внутрішньої та зовнішньої контрреволюції. Вони заслуговують на те, щоб їхні імена були повернуті народу.

Завдання рецензованого дослідження — розгляд вузлових питань залучення командного складу старої армії до військового будівництва і захисту Радянської держави (с. 14). За багато років вивчення вищезазначеної проблеми визначалися різні точки зору на неї. О. Г. Кавтарадзе намагається з ряду питань обґрунтувати свою позицію. Праця відзначається новизною, оригінальністю постановки проблем та вирішення їх, глибоким осмисленням й